

ЯРОСЛАВ ОРОС

СИН ШТАЄРА

Свідоцтво про народження

НА ПОРОЗІ ВІЙНИ

Оповідь підстаркуватого гінеколога

Київ

УДК 821.161
О69

Ярослав Орос

О69 Син Штаєра. На порозі війни: повісті. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. – 436 с.
ISBN 978-617-520-544-0

Книжка складається з двох творів, об'єднаних однією темою: українсько-російська війна. Її причини та неминучість.

«Син Штаєра». Свідectво про народження. Орест Штаєр, уродженець Оренбурґа, відбуває службу в лавах радянської армії. У відрядженні довідується, що він син – ушавленого на Верховині керівника відділку УПА Михайла Штаєра (реальна особа). Звільнений у запас старший сержант замість Сибіру оселяється на Закарпатті. Тут з ним відбуваються дивовижні пригоди. Казковість гір переплітається з очевидністю. Орест закохується у вогняну (дощову) ящірку, яка перегодом обернулася у дівчину-аспірантку. Герпетологиню, що вивчає плазунів високогір'я Карпат. У подружжя Штаєрів народжується повна хата діток. Двоє синів їхніх і зять нині боронять Україну.

«На порозі війни». Оповідь підстаркуватого гінеколога. Рятуючись від коронавірусу, пенсіонер-гінеколог Гнат Антонійович Бібен наживає п'ятами з Києва й опиняється в степовому селі. Напередодні Великої війни з головним героєм розігрується неймовірне. Він захоплюється красним письменством і минувшиною Дикого Поля. Женихається з тамтешніми не першої свіжості молодицями. Те призводить до того, що з початком українсько-російської війни Бібен обертається у вовкулаку й усіма правдами і неправдами нищить ворога на загарбаних землях українського Півдня. Гнат Антонійович натренованим оком і вмінням гінеколога набиває руку фахового снайпера. Кого – виліковує, кого – зводить зо світу.

УДК 821.161

ISBN 978-617-520-544-0

© Орос Я., 2023

© Видавництво Ліра-К, 2023

СИН ШТАЄРА

Свідоцтво про народження

Кілька полковників і зо два підполковника спроквола провадили мову в курилці. По-літньому вбрані. Свої бомбезні «летовища», радянського зразка листаті кашкети, старші офіцери відклали набік, зручно розмістившись на лаві. Обличчя командирів напрочуд добродушні, пропиті й набряклі.

День хилився до обіду. Полковників і підполковників розморювала бездіяльність... Виконавши свій інтернаціональний обов'язок за межами ССРСР, старші офіцери, клеючи дурня, інакше й не скажеш, з нетерпінням очікували вихід на пенсію у кадрованій дивізії. Військова частина розміщена була в околиці Житомира на Богунії.

– Сержанте!.. – гукнув полковник Лук'яненко, чолов'яга вахлакуватий, з черевцем, у сонцезахисних окулярах; як зобачив на ґанку казарми молодого вояка. Чорнявого, вусатого (вуси підковою спадають до підборіддя), міцно збитого, трохи вище середнього зросту.

Важкуватий полковник неквапом підвівся, натягнув кашкета та попрямував до виструнченого сержанта. Той захопився, відбиваючи крок, рушив назустріч. Не встиг вояка віддати честь, як старший офіцер подав руку йому:

– Оресте, нарешті я погодив з комдивом і директором машзаводу обладку, – полковник Лук'яненко ледь усміхнув-

ся. – Сподіваюся, ти вже вибрав чотирьох хлопців, з якими будеш працювати на заводі?

– Так точно! – відкарбував сержант.

– Отже відзавтра після розводу й цілий місяць, крім суботи й неділі, п'ятеро вас відроблятимете фарбу для нашого полку.

Наступного ранку п'ятеро вояків під орудою сержанта Ореста Штаєра в доброму настрої вирушили до міста. Тролейбусом проїхали зупинок шість, і від зупинки ще відмахали пішки три квартали. Дорогою їм трапився гастроном, де у горілчано-виновому відділі курці купили сигарети. За прилавком кутиками уст усміхалася й хвацьки відпускала товар пишна краля. Сержант Штаєр підморгнув їй. Продавчиня, граючи очима, зіронізувала:

– Подобаюся?..

– *Очень.*

– Кацап?..

– *Не понял?*

– Ти – русак?

– *А-а-а... Я – сибіряк. Второй год служу на Украине и немножко понимаю вашу мову.*

– Так би й сказав, – уважно протяла поглядом смаглявого сержанта в пілотці набакир красуня; рвучко вертнула станом, обслуговуючи наступного покупця.

З Орестом: четверо вояків, один теж сибіряк – Діма Цибульський, ще троє – українці. Вп'ятьох увійшли вони на прохідну машзаводу. Вахтер вислухав сержанта й зателефонував начальнику цеху. Почув ствердне у відповідь, кивнув головою і поклав слухавку:

– Зачекайте... По вас прийде та забере завскладом Іван Петрович Небесник.

Минуло зовсім небагато, як підійшов у чорному халаті жвавенький дідок, худорлявий, невисокий, з обличчям зморшкуватим, мов слива. Поручкався з кожним прибулим і почув кожного ім'я та прізвище. Опісля сам назвався:

– Мені підмога потрібна... Ходімо, хлопці.

У напівосвітленому просторому складі з високою стелею на полицях і вздовж стін чого тільки нема, що потрібно для виробництва машзаводу. Довкола столу завскладом Іван Петрович і сержант Штаєр визначили кожному його обов'язки. Діма Цибульський одразу зголосився бути двірником і прибиральником, троє українців – піди туди, принеси те, поклади як найкраще, аби відтак поклажу можна легко забрати. Небесник доручив Оресту електрокар, трішечки підучивши сержанта послуговуватися самохідним візком.

– А се вам, хлопці, профспілка виділила талони на обід. Харчуватися будете в заводській їдальні, – завскладом вручив кожному воякові по чеку.

Рідкісне прізвище сержанта вкрай зацікавило Івана Петровича. Він день-два обдумував, аби не сполохати, здобути довір'я, щиросердо підступитися до Штаєра. Мало-помалу щодня розпитував Ореста сам на сам про його родовід і звідки парубчак призивався на військову службу. Й на четверту добу, коли поблизу не було нікого, Небесник уяснив, сидьма за столом разом з сержантом:

– Оресте, кажеш, що ти народився і виріс в Оренбурзі? Батька свого не знаєш, а мати не перший рік стоїть на обліку в психоневрологічній лікарні...

– Авжеж! Хіба я винен в тому?

– Ясно як білий день, що ти тут ні до чого, – жвавенький дідок підсунувся ближче до Штаєра. – Дивно, що матір ані словечком не проходила про твого батька, не повідала тобі: хто він і звідки.

Гмикнув сержант:

– Здається, пригадую, в дитинстві розповідала мені, що він був зек, утік з етапу, переховувався, підженившись на ній. А коли я народився, звелів їй назвати та записати мене Орестом і на його прізвище й по батькові. Тож я – Михайлович.

Іван Петрович наче підріс, вирівнявся, почувши останнє слово, й мов за командою підвівся:

– Оресте, ти син – великого батька.

Кремезний, на півтора голови вищий за Небесника Штаєр стрімко підхопився:

– Невже ви знали його?! – на скронях сержанта напружились жили.

Завскладом озирнувся на всі боки, пересвідчився, що поблизу нікого немає й вхідні двері щільно причинені, кивнув на ослін і сів напроти Ореста:

– Не знаю з чого й почати розповідь про Михайла Штаєра...

На те ввійшов Діма Цибульський з віником і лопатою для підбирання сміття. Іван Петрович перевів розмову на інше:

– Оресте, перекажи хлопцям, що завтра – короткий день. У п'ятницю склад працює до сімнадцяти нуль-нуль.

Увечері Небесник повернувся додому й поділився враженнями зі своєю дружиною про свою перервану розмову з сержантом:

– Стефко, не встиг я розповісти йому всього.

Стефанія Липа та Іван Небесник побралися на поселенні в Магадані. Перед тим відбули окремо двадцять п'ять років ув'язнення як політв'язні. Перегодом подружжя переїхало в Україну й оселилося у передмісті Житомира. Придбали хатину з десятьма сотками землі на березі Кам'янки.

– Не обпечися з Орестом, – ладнаючи на стіл вечерю, завважує чоловікові дружина, колишня зв'язкова Тараса Бульби-Боровця. – Діти репресованих на гачку, можуть співпрацювати з КГБ.

– Не схоже, що Орест у них на гачку. Хлопець – щира душа. «Безпекарам» такі непотрібні. Хто-хто, Стефко, а я наловчився розбиратися в людях.

Іван Петрович старший за дружину на років сім. Обоє в один рік – п'ятдесят другого – потрапили у пастку. Продали ж свої... Небесника взяли в полон на Верховині, а Липу схопили у пущах Полісся.

Сьогодні після відрядження на машзавод у розташуванні військової частини сержант Штаєр сам не свій. Найбільше

доймає його присутність Діми Цибульського. Лишень де-не-будь побачить сибіряка – тримається осторонь. «Земляк дра-ний... Здався ти мені, як корові сідло», – ремствує, що той ува-лився був на склад і перервав розмову Небесника.

Зворушений добрими словами про начеб свого батька, Орест таїть у собі почуття. Ні перед ким не виказує. «Й чим уславився Михайло Штаєр? – не дає спокою вояку сьогоднішня звістка. – Мо' й справді він мій батько...», – з тим і заснув після відбою.

Рік тому Ореста призвали на строкову службу. Відтоді йому полегшало. П'янючка-мати була махнула рукою на сина. Він сам давав собі раду. Закінчив ПТУ за фахом «електрогазозвар-ник». Не встиг і попрацювати, як навесні отримав з військово-мату повістку та разом з повним вагоном сибіряків приїхав до Харкова. За шість місяців у сержантській школі, попри муштру, набив руку оператора «сімдесят п'ятого зенітно-ракетного комплексу»... Того ж року, восени, за розподілом опинився в кадрованій дивізії на Богунії.

Після сержантської школи – служба в кадрованій дивізії не бий лежачого. Та й сам Житомир значно затишніший, прива-бливіший за громіздкий і понурий Харків. Щоправда, в серед-місті Харкова Штаєр бував двічі, а в Житомирі – чи щонеділі, не кажучи про самовільні відлучення після відбою. На ніч удо-вольнити хіть з буфетницею військового містечка, коли її, пес-тухи, чоловік-прапорщик заступав у наряд.

У п'ятницю знову торують шлях п'ятеро вояків на машзавод, як зазвичай уранці заглянули до гастроному. За прилавком у гор-ілчано-винному відділі та сам пишна краля відпускає товар.

– Здоровенькі були, – сержант Штаєр облесливо привітав-ся до продавчині.

– О!.. – пирснула сміхом звабна красуня. – Сибіряки мають хист витьохкувати солов'їною мовою.

– *Приходиться*, – не підібравши українського відповідника, стенив плечима вояка.

– З чого б се?..

– Хочу досконало вивчити твою, пташко, мову, – не те жартома, не те всерйоз відповів.

– Аня, – подаючи пачку цигарок, вона затримала на прилавку руку. – По-нашому – Ганнуса.

Злегка він пригорнув долонею її правицю:

– Орест...

– Наступного тижня я працюватиму в другу зміну.

– Нічого... Ми купуватимемо сигарети, коли повертатимемося з роботи.

– Настирливий – ти.

– *Без труда не вынешь и рыбку из пруда.*

– А у нас кажуть: «Треба нахилитися, щоб з криниці води напитися».

– До понеділка.

– Гаразд... – Аня-Ганнуса всміхнулася вслід воякам, які поблизу дочекалися сержанта і ватагою за своїм командиром рушили до дверей.

Отримавши завдання, Діма Цибульський і троє українців розійшлися хто куди. На складі залишилися Іван Петрович і Орест.

– Я слабко пам'ятаю на вигляд Михайла Штаєра, – розпочав перервану вчора оповідь Небесник. – На жаль, тільки двічі бачився з ним... Але не забув його зважливий погляд, смаглявість, кошлату воронячу шевелюру, трохи випнуте підборіддя й, безумовно, кременезність, що передалися тобі від батька. Лише він, здається, був присадистий, нижчий за тебе. Кулак мав міцний. Коли потисне при зустрічі руку, хрускотять у пальцях кісточки.

Родом він, як і я, з Верховини; тільки з сусідніх сіл... Ага, зрозумів з виразу на твоєму обличчі – де ж та Верховина?! Звідси кілометрів сімсот. У Закарпатті... Межує з Івано-Франківщиною та сягає румунського кордону. Край доволі гірський.

Орест не йме віри, що його батько аж звідки взявся в Оренбурзі, й раптом прояснів, пригадавши вчительку географії, яка на уроку розтлумачила з грецької походження його ім'я: «Гірський».

Іван Петрович укмітив осявання сержанта:

– Тож я продовжу... Михайло Штаєр був повстанцем. Організатором і мірилом опору проти радвлади на Верховині.

Двоє українців з тих трьох, які з Дімою Цибульським виконували поставлені завдання, занесли важкуватий ящик на склад.

– Хлопці, перепочиньте, не надривайтесь. Замолоду бережіть здоров'я, – Небесник доброзичливо звернувся до вантажників-воєнків, а потім до Ореста:

– Сержанте, допоможи хлопцям покласти той клятий ящик осьде на другий ярус полиці.

У суботу сержант Штаєр завітав до дивізійної книгозбірні, коли можна так назвати кімнату, облаштовану під робітню рисувальника. Заправляв тут молодший сержант Ігор Філь, побратим Ореста ще з Харкова. За вдачею Філь був начебто нігіліст, не пнувся в командири. Зате вмів рисувати й оформлювати стінгазету та наочну агітацію. Родом з херсонських степів, Ігор не приховував, що він – лемко. Вмудрявся розмовляти ламаною рідною мовою, зумисно калічачи «руській язик», мовляв: *моя твоя не понимает*, як зазвичай виправдовувалися воєнки – вихідці з Середньої Азії.

Власне від Філя Орест уперше почув про лемків – українську народність у Карпатах та примусове переселення їх з Польщі. Тоді Штаєр не надав тому особливого значення. Зараз, як увійшов до книгозбірні, сержант, намагаючись балакати по-українськи, збив з пантелику рисувальника.

– Ти що, вовчих ягід об'ївся? – в'їдливо запитав Ігор.

Завагався з відповіддю Орест, мовчки кивнув на двері:

– Душно в тебе...

– Треба провітритись, – обоє неспішно вийшли надвір.

На спортмайданчику зробили кілька гімнастичних вправ. Перемовляються.

– Ти коли-небудь був у Карпатах? – обачно запитав Орест.

– Не доводилось... Тільки наслухався про них від батьків. – Ігор уважно глянув в очі побратиму. – Та кажи вже, що тебе непокоїть?

Сержант повністю довірився молодшому сержанту. Розповів геть усе, що сталося з ним упродовж тижня: від знайомства з продавчиною в горілчано-винному відділі гастроному до незакінченого одкровення завскладом про Михайла Штаєра.

– Вітаю, – Філь по-доброму взяв на кпи побратима. – Ти тепер син – «ворога народу». Як тобі в такій іпостасі?

– Мов заново народився. Щось відмерло в мені й щось додалося. Перебуваю у зародку.

– Ембріон!

– Мабуть... Підучуй мене української мови. Хочу вивчити її на зубок.

– Отак би відразу й сказав, – вояки міцно скріпили, потиснули один одному руки.

Фарба, що її відробляють підпорядковані сержанта Штаєра на складі машзаводу для полку кадрованої дивізії – конче потрібна. Взимку розпочнуться заплановані навчання на полігоні. Машинерія, днища гусеничних шасі та покоришки й бампери ваговозів, що в техпарку стоять на приколі, до грудня мають блистити мов слюда. Отоді з «цивілки» військкомати призвуть на місячний вишкіл бувалих, які вже відслужили, перебувають у запасі й знаються на сімдесят п'ятому зенітно-ракетному комплексі. Полк у полях цілком буде розгорнуто до воєнного стану.

Закралася думка в Ореста: «Невже одна з наймогутніших армій світу в такий спосіб утримує свою боєздатність... Відряджає своїх вояків відробляти фарбу на машзавод? Узагалі, сим мав би займатися не командир полку Лук'яненко, а начальник тилу підполковник Сербин. Однак, подекують, підполковник Сербин – нечистий на руку. Міг сплавити наліво фарбу, й полковник Лук'яненко підпрігся сам, аби зарадити справі».

Військове містечко на Богунії чималеньке. В його межах розміщено кілька частин. Одна з них – кадрована дивізія, в якій офіцерів не менше (перебільшую) ніж рядового та сержантського складу. Переважають полковники з підполковниками, є кілька майорів і капітанів, зо два прапорщики. Старші офіцери вітаються

з рядовими і сержантами за руку, а командири взводів окремого батальйону й ремроти – капітани – як годиться за статутом віддають честь. Ось такі незвичні взаємини і підпорядкування, хочеш-не-хочеш, підкупляють молодший особовий склад.

Уранці після розводу полковник Лук'яненко відкликав сержанта Штаєра набік:

– Оресте, робота на складі не з медом?

– Саме враз... Усі працюють, рук не покладають. Завскладом задоволений, не має на нас нарікань.

– Гляди, щоб не підвели мене. Відбуду взимку навчання, й спокійно хочу вийти на пенсію.

– Зрозумів...

П'ятеро вояків прибули на машзавод і приступили до виконання своїх обов'язків. Іван Петрович скористався нагодою, коли з Орестом залишились удвох, продовжив оповідь про Михайла Штаєра.

– Восени сорок четвертого року з Верховини відступили мадяри й увійшли совіти. Москаль той самий мадяр, тільки мова і релігія у них інші. Одне слово – угро-фіни... Бузувіри. Кочовики. Вміють загарбники нагидити в душу, встановлюючи на чужих землях свої порядки. Колочава – село було непросте, звідки, Оресте, твій батько родом. І сусідні села навколо полонини Менчул також були не ликом шиті. Засновані здавна опришками, зберігали, таїли в собі бунтівний дух; допоки їх, як і Колочаву, звела на пси радвлада. Одинокі верховинці не корилися будь-якій владі у краї. За чехів, мадярів і москалів, які останні, стоять дотепер на чолі совітів.

Михайло Штаєр – перший на Верховині став на прю зо сталінським плем'ям. Утаївся, переховувався у горах, організував невеличкий загін. Через перевал зав'язав стосунки з відділками УПА в теперішній Івано-Франківщині. Стихійно, на пальцях полічити, слідом за ним послідували і ми, з Драгова, Широкого Лугу... На противагу нам, двом-трьом з довколишніх сіл, які окремо рушили проти течії, Михайло Штаєр був стріляний вовк.

Верховода... Тямуций, урвиголова, непримиренний; ворог номер один «безпекарам». До свого загону він не брав нас, сказати б, попутників, остерігався зради. Клята чатувала на кожному кроці... Тільки вряди-годи наставляв, загодя виясняв чи, бува, «безперкарі» не підіслали вкотре задерія-вбивцю.

Вони полювали на твого батька, Оресте, понад десять років. Михайло Штаєр не панькався з ними, холоднокровно розстрілював їх мов продажних шкур. Звичайно, як ведеться поміж українцями, таки без зради не обійшлося.

На сьому Небесник перервав оповідь, почувши за дверима грюкіт:

– Іншим разом дізнаєшся більше, – й заходився з сержантом упорядковувати на полицях реманент.

Над вечір, повертаючись з машзаводу на Богунію, п'ятеро вояків звернули до гастроному купити в горілчано-винному відділі цигарки. Діма Цибульський натякнув Оресту придбати заодно пляшку-дві оковитої й роздушити, не доходячи КПП, десь у виярку на березі Кам'янки. Троє українців з гурту його підтримали. Сержант Штаєр відмовив, хоч і сам був не проти перехилити чарчину:

– Друзі, хочете позбутися відрядження до міста?

Всі четверо спішно замахали головами.

– Отож... Я про те! – провадить мову Орест. – Хіба ви не знаєте, що побіля Богунії частенько ошивається військовий патруль і ненароком накриє нас та загребе на гауптвахту... Наздоженемо своє взимку на полігоні, коли з запасу призвуть «партизанів». Вони неодмінно привезуть самогону і його можна буде придбати також у селах поблизу.

– Гаразд... – погодився хтось з українців-вояків. – Обійдемося сьогодні без частування.

– Дімо, ти ж не гребуєш одеколоном. Міг би осушити флакончик онде за рогом, – ще один з українців-вояків підштрикнув Цибульського.

– Засранцю, яке твоє діло, що я п'ю, – ошкірився Цибульський з качиним синюватим носом.

– Годі! – припинив суперечку сержант. – Перегодом щось придумаємо з випивкою поки працюємо в місті.

Уп'ятьох вояки ввійшли до гастроному. За прилавком Аня-Ганнуса відпускає товар. Як побачила в однострої кріпких вояків, розцвіла. Пильно вишукує поглядом з-поміж них міцно збитого вусаня.

– Курці, ви ще довго поповнюватиме мені касу? – пустотливо звернулася до ватаги.

– Допоки не набриднемо... – так само відповів Орест.

– Певно, що з тобою, вусатий сибіряче, не знудишся, – тихо, щоб інші під самим боком не почули, пишна краля промовила.

– Не такий я й сибіряк. У мене батько – українець, – напівпешепки, трохи нахилившись до продавчині, поштиво прорік останнє речення Штаєр.

– Навіть так... У Сибірі хоч греблю гати українцями. Моїх дідуса і бабусю під час колективізації також були вивезли до ваших країв. Хвалити Бога, вони змогли повернутися на Батьківщину, й підрихтувати тут недалеко, біля Чуднова, свою занепалу садибу.

– Ти до котрої години працюєш? – крадьки запитав її сержант.

– До дев'ятої вечора...

– Об одинадцятій – можемо зустрітись!

– Як?.. – їй невтямки. – Ти ж на службі.

– Се – нехай тебе не обходить...

– Я винаймаю помешкання біля драмтеатру, – Аня-Ганнуса назвала вулицю і номер будинку.

– Тож – об одинадцятій.

– Живчик, – продавчиня ледь підморгнула паливоді.

Орест часто після відбою перемахував через лаз у прорізі паркану. Відлучався в самоволку. Недалеко від військового містечка; до фарбованої білявки, коли її чоловік-прапорщик

заступав у наряд. Але в саме середмістя Штаєру ще не доводилося назирці від злочасного патруля бити ноги. Далеченько...

Пустившись на одчай душі, навряд що після двадцять другої години вештається по громадському транспорту військовий патруль, сержант зважився поїхати тролейбусом... І трохи не поплатився, коли в середні двері ввійшли до салону офіцер і двоє курсантів вищого командного училища з червоними пов'язками на правому рукаві. Запримітивши їх, Орест кулею вилетів, устиг через відчинені задні двері вивернутися надвір. Хідником, надавши ходу, відчайдух не запізнився на здибанку.

Три години він душевно порозмовляв з Анею-Ганнусею у дворику на лавці, навіть її не обняв. Окрилений зустріччю, сержант примчав марш-кидком у казарму й до підйому трохи поринув у сон.

Уранці, коли п'ятеро вояків об'явилися на складі й приступили до роботи, завбачливий завкладом викроїв час, аби сам на сам поговорити з Орестом.

– Я вже п'ять років був на засланні, коли взнав про твого батька ув'язнення та його втечу з етапу. Михайла Штаєра схопили тяжкопораненого, без свідомості на Івано-Франківщині. Суд виніс вирок – найвища міра покарання. Його мали розстріляти в Києві та, чого в світі не буває, найвищу міру покарання, мабуть, замінили довічним ув'язненням. Адже через «маляви» – тюремну пошту – Михайло Штаєр надсилав нам вітання з волі: «Слава українським повстанцям, смерть Сталіну, смерть сталінському племені. Сталін – здох. Здохне і Хрущов. Україну ми ще піднімемо на ноги!»

На складі запала тиша. З часом озвався сержант:

– Його заарештувати тяжкопораненого, без свідомості... – задумливо мовив.

–Так... Про те я довідався від свого сина, – Небесник одразу припишкнув.

– Іване Петровичу, у вас є син?